

также меры Дипломатической миссии УНР в Югославии и миссии Украинского общества Красного Креста на Балканах по оказанию помощи эмигрантам. Делается вывод, что эмиграция первой волны была мобильной. Одна часть эмигрантов реэмигрировала в другие страны, другая возвратилась на Родину, влившись в части Армии УНР и ВСЮР, третья осталась в Югославии. Эмиграция пополнялась также военнопленными, возвращавшимися на Родину через Югославию.

Ключевые слова: военнопленные, волна эмиграции, дипломатическая миссия, реэмиграция, Украинская Народная Республика, украинская эмиграция, Украинское общество Красного Креста, эвакуация, Югославия.

Vlasenko V. M. Formation of the Ukrainian political emigration to Yugoslavia during the interwar period: the first wave.

The article describes the process of formation of the first wave of the Ukrainian political emigration to Yugoslavia during the post-revolution period. The main topic of the article constitutes the first emigration wave, which took place in 1918-19. The article depicts the politico-military issues in Crimea and the Southern regions of Ukraine that lead to the evacuation of soldiers and civilians. The article also provides the facts proving the attitude of the Yugoslavian authorities towards Ukrainian emigrants. Aside from that the article contains information about the emigration arrangements on behalf of the Diplomatic Mission of the Ukrainian People's Republic in Yugoslavia and the Mission of the Ukrainian Red Cross Society in the Balkans. The author thus concludes that the first wave of emigration can be regarded as mobile. The ones re-emigrated to other countries; the others moved back and joined the UPR Army and Armed Forces of South Russia, whilst certain percent of the emigrants stayed in Yugoslavia. The emigration was appended with the war prisoners, whose path back home took course over Yugoslavia.

Keywords: diplomatic mission, emigration wave, evacuation, the Mission of the Ukrainian Red Cross Society, re-emigration, Ukrainian emigration, Ukrainian People's Republic, war prisoners, Yugoslavia.

УДК 94:314.743:32(477.8)"192"

Р. П. Давидюк

РОЗСЕЛЕННЯ ТА СТАНОВИЩЕ УЕНЕРІВСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ НА ПОЧАТКУ 20-х років ХХ ст.

У науковій статті на основі архівних матеріалів, міжвоєнної періодичної преси, сучасної української та польської історіографії висвітлено обставини і причини появи на території Західної Волині уенерівської політичної еміграції. З'ясовано її економічне становище, юридичний статус та зв'язки з місцевим населенням. Доведено, що польська влада усіляко перешкоджала поселенню уенерівських політичних емігрантів на території воєводства, боячись піднесення українського національного руху. Автор відстежила акти виселення та депортацій емігрантів з Волині та перші спроби їхньої самоорганізації.

Ключові слова: Волинське воєводство, Друга Річ Посполита, уенерівська еміграція, Український громадський комітет допомоги емігрантам, Український центральний комітет.

Українська національно-демократична революція 1917-1921 р. внаслідок низки об'єктивних і суб'єктивних обставин, внутрішніх та зовнішніх факторів завершилася поразкою. З огляду на репресії більшовицької влади, діячі, причетні до політичної боротьби у період революції, залишили рідну землю, стали емігрантами. У переважній більшості уенерівська еміграція була еміграцією національно-політичною. Частина наддніпрянців намагалися поселитися на території Волинського воєводства, де проживало переважно українське православне населення, однак зустрілися з проблемами як економічного характеру, так і юридичними перешкодами з боку польської влади.

Становище та діяльність наддніпрянської еміграції у Польщі знайшла висвітлення у низці наукових розвідок як вітчизняних (В. Троцинський, А. Портнов, І. Срібняк), так і польських (З. Карпус, О. Вішка, Я. Брусський) вчених, напрацювання яких стали підґрунтям для наукової статті. Однак, особливості перебування та життєдіяльність її представників на території Волині залишається недостатньо дослідженою проблемою. Джерельною базою наукової статті стали переважно документи, що зберігаються у Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, Державному архіві Рівненської області, Галузевих державних архівів Служби безпеки України у м. Києві та м. Рівному, а також матеріали тодішньої преси.

Метою статті є з'ясування передумов розселення уенерівської політичної еміграції на території Волинського воєводства, особливостей її економічного становища, юридичного статусу та перших спроб самоорганізації на початку 20-х років ХХ ст.

Українська політична еміграція на початку 20-х років ХХ ст. була розкидана по всьому світу, але основна її частина, в силу об'єктивних обставин, опинилася на території Польщі. Впродовж кількох років українські емігранти в Польщі перебували у спеціальних таборах на становищі інтернованих та військовополонених. До таборів потрапило біля 20 тисяч із 27 тисяч військових, що перейшли через Збруч [1, с.86]. На кінець 1921 р., після реорганізації, на території Польщі було 5 таборів для інтернованих (Вадовиці, Олександрів-Куявський, Каліш, Ченстохова, Стшалків) [2, с.457-458]. Побутові умови в таборах були дуже складні: "Уявіть собі цілком обдертих, навіть у багатьох випадках без шинелі чи пальто, босих

людей, що спацерують по такому холоді і дощі. Годуються мізерним таборовим козацьким пайком без всякого поліпшення...” – зазначалося на сторінках “Вістей Українського Центрального Комітету в Польщі” [3, с.13]. У лавах армії УНР і серед цивільних було багато вихідців із Західної Волині і Східної Галичини, які через важкі умови у перехідних таборах втікали на рідні землі.

10 листопада 1922 р. у відозві загального зібрання української емігрантської колонії у Варшаві до українського громадянства, що перебуває на еміграції, наголошувалося: “Наші вояки терплять надзвичайну нужду, серед них сотки хорих – інвалідів і сотки хорих на сухоти, з ними ділять нещасливу долю їх родини з малими дітьми. Живуть вони у тимчасових дерев’яних бараках, мало пристосованих до умов життя зимою... Багато є таких людей, які в день не можуть вийти на подвір’я, бо вони майже зовсім голі і босі” [4, арк. 1-1 зв.].

Значна частина емігрантів прагнула поселитися саме на Західній Волині. Причин цього, на нашу думку, було кілька. По-перше, Волинське воєводство було прикордонним воєводством, другим за величиною у державі (після Поліського), наддніпрянські ж емігранти розраховували на швидке повернення додому, сумуючи за батьківщиною. Софія Русова писала: “Страшенно сумую за Україною, за рідними, яких там залишила, але тут я може вільно і голосно заявляти, що я українка, що маю право бути людиною... Весь сенс, усе оправдання нашого перебування за кордоном – в праці для України” [5, арк.104].

По-друге, Волинь притягала емігрантів можливістю опинитися серед православних українців (у воєводстві проживало понад 70 % православних і греко-католиків та біля 16 % римо-католиків). По-третє, у національній структурі більшість населення складали українці. Згідно з переписом 1931 р. у воєводстві проживало понад 2 мільйони 85 тисяч осіб, з них українців – майже 1 млн. 427 тисяч [6, с.2]. Важливою була й та обставина, що Волинь, як і Наддніпрянина, до Першої світової війни перебували у складі Російської імперії, що позначалося на схожості менталітету.

На шпальтах газети “Дзвін”, пресового органу Української народної партії соціалістів–самостійників (УНП), організованої колишнім отаманом УНР Володимиром Оскілком у Рівному, говорилося, що слово еміграція дуже близьке українцям і означає: “...по-перше – дроти з півголодним існуванням, холодні бараки, буквальне замерзання, майже цілком голих, бувших рицарів, бойців, а по-друге – тих, котрим пощастило добути кавалек паперу і вирватися за дроти і котрих цілковите безробіття в центральних воєводствах Польщі так само примушує голодувати і машерувати по етапам назад до табору під доглядом поліціанта та, нарешті, “щасливеньких” емігрантів, намагаючись перейти рубікон, щоб знайти серед своїх на “кресах” [7, с.1].

Юридичною, матеріальною допомогою, духовною опікою над емігрантами у Польщі займався Український центральний комітет (УЦК) у Варшаві, зареєстрований у серпні 1921 р. Голова УЦК Андрій Лукашевич зазначав: “Українське і білоруське населення східних теренів ставиться до емігрантів цілком прихильно, як до рідних братів. Емігранти провадять своє життя настільки скромно і поводять себе настільки тактовно, що досі ніде не було чути про якісь поважні непорозуміння чи конфлікти між емігрантами і місцевим населенням. Працює ж емігрантів, де вони стали до роботи, завжди задоволені і вважають їх за найкращих робітників і майстрів” [5, арк.113 зв.].

УЦК, заручившись дозволом польської влади, з жовтня 1922 р. проводив збірки пожертв серед українського населення на Волині. Але “ці збірки коли й дадуть що, то лише харчами, бо білизни, одежі і взуття село заофірувати не може” – казав Андрій Лукашевич [5, с.112]. В умовах безробіття, економічної скрути організувати збірки на Волині було складно, як і знайти тут роботу. Працевлаштуватися, як правило у кооперативи чи на деревообробні підприємства вдавалося не багатьом, але такі випадки були. У травні 1921 р. у Союз кооперативів Кременецького повіту влаштувався уродженець м. Катеринослава Сергій Бачинський, у минулому секретар президії Трудового конгресу, секретар Ради Республіки [8, с.23-24, 178]. У кінці 1922 р. виїхав з Ченстохови, отримавши роботу на Віленській залізниці, Антон Стрижевський, уродженець Полтавщини, у минулому керівник філії Центрального бюро біженців у Ченстохові. Наступного року він влаштувався на розробку лісу у Волинське воєводство, а пізніше на бурякові плантації у м. Володимирі [9, арк. 49-50, 69]. До переїзду його підштовхнули суперечності в еміграційному середовищі. А. Стрижевський казав: “До переїзду мене підштовхнуло розчарування у діяльності української еміграції, кинутої на пожертву полякам, яка за кордоном сварилася, злилася, писала ноти і протести, а рядові емігранти чекали чуда – що більшовики попросять їх правити Україною... Це заставило мене відійти з під опіки УЦК і поїхати на роботу кудись подалі. Так вчиняло багато емігрантів” [9, арк. 45].

Поглибити протиріччя між різними ідейними течіями української еміграції намагалися більшовики. Вони заохочували до повернення в УСРР авторитетних емігрантських діячів. ВУЦВК України 30 листопада 1921 р. прийняв декрет про амністію, за яким звільнялися від карної відповідальності рядові антибільшовицьких формувань, а Політбюро ЦК КП(б)У 17 березня 1922 р. – постанову “Про амністію солдатам врангелівських і петлюрівських армій” [10, арк.186]. Випадків так званого “зміновіхвіства” було чимало, хоча в цілому діяльність більшовиків по розкладанню української політичної еміграції не дала очікуваних результатів. Емігранти, незважаючи на розбіжності та суперечки, послідовно займали антирадянську позицію [11, с.41]. Цю думку підтверджувала Софія Русова: “Багато вояків, урядовців викинуто за кордон силою обставин, поворот на батьківщину для них надто небезпечний, крім того, багатьом він уявляється як зрада своєму народові, бо зв’язаний з визнанням чужого уряду окупантів” [12, арк.1а].

Намагання уенерівських емігрантів поселитися на Волині непокоїло польську владу, яка боялася піднесення українського національного руху на західноукраїнських землях. До цього додавався юридично невизначений статус Східної Галичини. Перебування українських політичних емігрантів у Польщі визначалося розпорядженням Міністерства внутрішніх справ Польщі від 8 червня 1921 р., яке обмежувало їх

проживання на території Східної Галичини, Західної Волині, Західного Полісся, окремих міст. Для поселення на заборонених територіях потрібен був спеціальний дозвіл староства. Навіть для тимчасового проживання вимагалася перепустка староства [13, арк.14].

Переїхати на Волинь можна було згідно з дозволом місцевої влади за умови попереднього проживання на цій території. Цим скористалося немало учасників революційних подій, місцевих мешканців. Зокрема, 25 липня 1921 р. на ім'я рівненського повітового старости була надіслана інформація від керівництва табору м. Каліш щодо намірів звільнити Миколу Негребецького з проханням повідомити "чи є він польським підданим, чи проживав перед війною у м. Рівному, чи староство не буде перешкоджати його поселенню на території повіту після звільнення з табору" [14, арк.25]. Відповідь староства була позитивною, оскільки з'ясували, що він народився та мешкав у Рівному, а у 1918 р. пішов до війська Петлюри. 25 травня 1921 р. Микола Негребецький був звільнений з табору інтернованих у Каліші і приїхав до Рівного [14, арк.26-27]. Подібних звернень було багато, але відповіді не завжди були позитивними. Зокрема, прохання Данила Горбалука поселитися у с. Сморгів Дубенського повіту 9 липня 1921 р. було відхилене староством з поясненням: "У селі його ніхто не знає, до реєстраційних книг не вписаний, тому староство не дає згоди на його проживання" [14, арк.7-8].

Поселившись на Західній Волині, українські політичні емігранти потрапляли у цілковите розпорядження місцевої влади, яка ставилася до них неприязно. На засіданні УЦК 2 грудня 1921 р. емігрант Федір Сумневич заявляв: "Ковельський староста, реєструючи збігців з Великої України української національності, вписує їх у документи ідентичності, як "русинів". Було ухвалено звернутися до міністра внутрішніх справ Польщі "з проханням усунути подібні вчинки підлеглих йому органів влади" [13, арк.7]. Однак, проводячи реєстрацію емігрантів у 1924 р., польська влада знову не враховувала їх поділу на українців і росіян [16, с.51].

На початку 20-х рр. траплялося багато випадків "репатріації" чи депортації емігрантів до УСРР і найбільшу заповзятість у цьому виявляли старости східних воєводств. У травні 1921 р. були арештовані і відправлені до Львова без повідомлення властей УНР полковник Долуд і поручник Пасічник [17, арк. 65]. Пошуки роботи на західноукраїнських землях у 1921 р. призвели до арешту в Рівному колишнього отамана Гайсинського повіту, полковника Ананія Волинця, якого польська поліція називала "ненадійним елементом" [18, арк.103 зв.]. На початку 1922 р. був заарештований Гнат Куприйчук, у минулому начальник 18 української дивізії Північної групи армії УНР, якого звинуватили у "зраді Польської держави і вбивстві поляка під час українсько-польської війни 1918 р." [19, с. 3].

Окремих наддніпрянських емігрантів польська влада висилала з Волині, боячись поширення національних ідей. У 1922 р. було вислано С. Скрипника, однак йому вдалося переїхати до Галичини. У серпні цього ж року поліція без ордерів заарештувала емігрантів Трепета, Грабова, Романченка і Біднова та доставила їх до кременецького старости Робакевича, який вимагав від них підписати карти азилю. Після цього під конвоєм поліції їх доставили на вокзал. У врученій Романченку карті азилю виправили дату приїзду до Польщі зі слів "до 12 жовтня 1920 р." на "після 12 жовтня 1920 р." [20, с.3]. Виправлення було зумовлене тим, що особи, які прибули у Польщу до 12 жовтня 1920 р. (до часу підписання польсько-радянських прелімінарних угод), мали право на так звані червоні картки перебування. Ті, що прибули пізніше (але до 1 липня 1921 р.) отримували білі картки, які передбачали тимчасове проживання в Польщі на основі спеціального дозволу місцевої польської влади та можливої рееміграції у майбутньому [21, с.49].

Вислання емігрантів з Польщі до УСРР суперечили нормам міжнародного права і спричиняли протести УЦК. Представники комітету наголошували, що подібна практика може призвести до звернень у Лігу Націй і до всього цивілізованого світу. Внаслідок клопотань УЦК від висилки з Ковельського повіту за межі Польщі вдалося врятувати 6 осіб [22, с.46-47]. Представники УЦК свідчили: "З правового та морального погляду українська еміграція перебуває у сумному стані. Особливо важкі умови еміграції спостерігаємо у глухих кутках провінції і в першу чергу на кресах, звідки весь час ідуть скарги на утиски з боку нижчих агентів адміністративної влади" [4, арк.9].

У подальшому ситуація дещо налагодилася, вдалося припинити примусову висилку емігрантів, хоча випадки депортацій все ж траплялися. "Напевно всім відомий трагічний кінець висилки до Совдепії секретаря одної з "Просвіт" на Волині, яка закінчилася розстрілом його прикордонною вартою на території окупованої України" – нагадував член УЦК В. Приходько [16, с.56]. Мова йшла про секретаря Рівненської "Просвіти" Івана Дубину, якого за рішення волинського воєводи 17 березня 1925 р. відправили до Корця для вислання за межі Польщі. Після того, як радянські прикордонники повернули його назад, просвітянина кілька разів перекидали то на один, то на інший бік кордону, хоча староство отримало телеграму від МВС про перегляд цієї справи. 4 травня прикордонна служба, ніби випадково, вбила Дубину. Українські посли відправили запит у сейм для розслідування цього випадку, проте винуватці покарані не були [23, с.96-97].

Після ліквідації таборів у 1924 р. право виїзду у східні воєводства за умови працевлаштування отримали інтерновані військові [24, с.11]. Однак знайти роботу було складно через високий рівень безробіття у воєводстві та протидію місцевої польської влади. Бюро праці при Головній управі УЦК повідомляло, що серед української політичної еміграції в Польщі панує безробіття, яке досягає таких розмірів, що цілі колонії знаходяться в безвихідному матеріальному становищі [25, арк.68].

Складну ситуацію з працевлаштуванням ілюструє спроба переїхати на Волинь у 1924 р., після звільнення з табору інтернованих, Івана Литвиненка, майбутнього керівника мережі контрольно-розвідувальних пунктів у польсько-радянському прикордонні. Він приїхав до м. Острога, де мешкав його знайомий Костянтин Смовський (на той час керівник відділу УЦК в Острозі). Литвиненко перебував на

Волині два місяці, але не зміг працевлаштуватися, і був виселений поліцією з поясненням, що не має права проживати у прикордонній зоні [26, арк.67- 68].

На основі дозволу староства азілянти могли отримати тимчасову, на період до двох тижнів, перепустку для в'їзду у східні воєводства чи у прикордонну смугу. Прохання про постійне перебування у тих воєводствах треба було складати через староство до воєводи, пояснюючи при цьому мотиви (служба, робота, родинні справи). В окремих випадках дозвіл міг отримувати УЦК через МВС [27, с.37]. Частина емігрантів, попри труднощі, часто за допомогою УЦК влаштувалися на важкі фізичні роботи. За період з 20 серпня по 20 жовтня 1923 р. УЦК отримав дозвіл на виїзд у східні воєводства для 400 інтернованих [28, с.5].

За допомогою згаданого вище Володимира Оскілка, у 1924 р. отримали карти азілю колишні полковники української армії, уродженець Поділля Ананій Волинець [18, арк. 103 зв.] та житомирський Йосип Біденко [18, арк.128]. У 1923 р. влаштувався фельдшером у с. Оржів Рівненського повіту інтернований з Каліша Микола Новицький, уродженець Полтавщини. Пізніше Новицький працював фельдшером на цементному заводі у Здолбуніві. За дорученням Оскілка квартири Новицького слугувала місцем перебування українських емігрантів. Тут постійно проживало кілька людей, окремі з них жили по 2-3 місяці, а пізніше виїжджали. Після смерті Оскілка у 1926 р. такий зв'язок з емігрантами припинився [29, арк. 4–4 зв., 26–27].

Зауважимо, якщо місцева адміністрація вважала, що діяльність емігрантів шкодила інтересам держави, то дозвіл на проживання міг бути припинений достроково. Крім того, часто влада не розрізняла іноземців і українських політичних емігрантів [25, арк.107]. У 1925 р. газета "Дзвін" наголошувала: "Поминаючи біду матеріального характеру, наші емігранти мають (особливо це відчувається на так званих "кресах") неабиякі утиски з боку місцевої адміністрації і жандармерії. Нам відомі факти, що поліція і досі полює та переганяє з місця на місце тих нещасних вигнанців долі. Очевидно, а очач місцевої адміністрації, емігранти є поза законом, тому й уважає їх не інакше як "волоцюг", а з такими можна обходитися "безпардонно" [30, с.2].

Таким чином, відсутність необхідних документів, незнання законів, а часто і польської мови, відсутність зв'язків у місцевому суспільстві, безробіття, сваволя чиновників приносили емігрантам неприємності та страждання. "Грошові кари, видалення з однієї місцевості у другу, або й за межі Польщі, арешти та замкнення у в'язниці – часами на кілька місяців, загроза висилки до більшовиків на вірну загибель, іноді і дійсна висилка – все це доводиться переживати українським емігрантам" – писали "Вісті УЦК" [31, с. 1]. Існували обмеження політичних та економічних прав емігрантів, зокрема, вони не мали права самостійно, без співучасті з поляками, займатися підприємництвом, створювати торгівельні чи фінансові фірми, не підлягали призову на військову службу [32, с.85; 1, с.66].

У першій половині 20-х рр. активну роботу щодо захисту прав українських емігрантів на території Волині проводив Володимир Оскілко. Зусиллями колишнього отамана та за участі емігрантів 16 березня 1924 р. у м. Рівному було засновано Український громадський комітет допомоги емігрантам в Польщі [33, арк.22]. Хоча комітет виник з дозволу польської влади, поліція встановила контроль за його роботою [33, арк.25, 69; 34, арк.116]. Комітет планував закладати кооперативи та спілки [34, арк.6], організовував зборки, акції, поширював відозви [35, арк.279; 36, с.1], заснував бібліотеки [37, арк. 87], проводив аматорські вистави, вечори [38, арк.97; 39, арк.5]. Проте цього виявилось замало: 18 січня 1925 р. В. Оскілко визнав, що зацікавленість української спільноти роботою комітету погана, тому без допомоги держави комітет далі існувати не зможе [40, арк.42].

На складні умови повсякденного життя емігрантів накладалися міжособистісні суперечки. Зокрема, В. Оскілко усіяло перешкоджав діяльності УЦК у регіоні [41, с.40], критикував уповноваженого УЦК генерала Євгена Білецького, керівника інтернованих вояків у Бабині біля Рівного [21, s.593]. Насторожено поставилася до появи у повіті "людей військово вишколених і з цього погляду небезпечних" [42, арк.7 зв.] місцева влада, яка прагнула "виселити їх у глибину краю, адже той елемент згідний підтримати кожний заклик, а вишколені солдати стануть на чолі української маси, формуючи з себе сильні кадри військових керівників" [43, арк.4].

У місцях зосередження інтернованого вояцтва почали утворюватися відділи УЦК. У жовтні 1923 р. перша філія УЦК на Волині винила в Острозі [31, с.33]. Проте "УЦК не був поширений на Волині, бо до цього не допускали ендеки" – свідчив А. Стрижевський [9, арк.56]. Більшість філій УЦК на Волині виникли вже після травневого перевороту 1926 р.

Таким чином, українські політичні емігранти, яким вдалося поселитися на Волині, зустрілися з багатьма труднощами: складність одержати роботу, переслідування з боку місцевої влади, обмеженість свободи пересування, проблеми мовної, культурної адаптації, політичні суперечності, важкий психологічний і фізичний стан. Становище унерівської еміграції на Волині набрало нових форм після травневого перевороту 1926 р. та започаткування "волинського експерименту" Генрика Юзевського.

Джерела та література

1. Портнов А. В. Наука у вигнанні: Наукова і освітня діяльність української еміграції у міжвоєнній Польщі (1919-1930) / А. В. Портнов. – Харків, ХІФТ, 2008. – 256 с.
2. Karpus Z. Pobyt żołnierze Ukraińskiej Republiki Ludowej w obozach internowania w Polsce w latach 1920-1924 // Europa Orientalis: Polska i jej sąsiedzi od średniowiecza do współczesności. Studia i materiały ofiarowane profesorowi S. Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin. – Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1996. – S. 455 – 464.
3. Вісті Українського Центрального Комітету в Польщі (Вісті УЦК). – 1 лист. 1923. – Ч. 2.
4. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3508, оп. 1, спр. 2а.
5. ЦДАВО України, ф. 3327, оп. 1, спр. 22.

6. Drugi powszechny spis ludności z dnia 7 grudnia 1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. – Т. 70. – Warszawa, 1938.
7. Спасаймо еміграцію // Дзвін. – 22 березня. – 1924.
8. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), м. Київ, ф. П., спр. 69848, т. 1.
9. Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф. 2771, оп. 2, спр. 1101.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО), ф. 1, оп. 20, спр. 616.
11. Українська політична еміграція 1919-1945. Документи і матеріали. Редакційна колегія : Ю. А. Левенець, В. А. Смолій та інші. – К.: Парламентське вид-во, 2008. – 928 с.
12. ЦДАВО, ф. 3889, оп. 1, спр. 4.
13. ЦДАВО, ф. 3508, оп. 1, спр. 3.
14. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 141.
15. ЦДАВО, ф. 3508, оп. 1, спр. 1.
16. Правне становище української політичної еміграції в Польщі. Доповідь члена УЦК В. Приходька на нараді представників української еміграції 24–25 вересня 1927 р. // Вісті УЦК. – Листопад – грудень. – 1927. – Ч. 18–19.
17. ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 24.
18. Держархів Рівненської області, ф. 30, оп. 18, спр. 550.
19. Мельниченко. Арешт б. начальника 18 укр. дивізії Північної армії Гната Купрійчука // Дзвін. – 1924. – 1 січня.
20. З Волині // Діло. – 1922. – 10 вересня.
21. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939 / E. Wiszka – Toruń: MADO, 2004. – 752 s.
22. З діяльності УЦК у сфері правної допомоги українській еміграції (з листоп. 1924 р. по липень 1925 р.) // Вісті УЦК. – 1925. – Серпень. – Ч. 4.
23. Савчук Б. Волинська “Просвіта” / Б. Савчук. – Рівне “Ліста”, 1996. – 148 с.
24. Вісті УЦК. – 1924. – Листопад – Ч. 3.
25. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАЛ), ф. 580 т, оп. 1, спр. 6.
26. ГА СБУ, м. Київ, спр. 1018.
27. Права переїзду українських емігрантів у межах Польщі // Вісті УЦК. – 1924. – Лист. – Ч. 3.
28. Діяльність Секретаріату УЦК (за час з 20. VIII. – 20. X. б.р. // Вісті УЦК. – 1923. – 1 листопада. – Ч. 2.
29. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2771, оп. 2, спр. 4361.
30. А.В. З життя української еміграції // Дзвін. – 1925. – 14 липня.
31. Вісті УЦК. – 1925. – Серпень. – Ч. 4.
32. Меморандум Українського Центрального Комітету до Ліги Націй // Вісті УЦК. – 1927. – № 14–17. – С. 80 – 87.
33. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 3.
34. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 6.
35. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 7.
36. Громадяне! // Дзвін. – 1924. – 19 квітня.
37. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 18.
38. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 19.
39. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 20.
40. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 15.
41. Організаційні здобутки української еміграції в Польщі (серпень 1923 р. – червень 1925 р.) // Вісті УЦК. – 1925. – Серпень – Ч. 4.
42. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 863.
43. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 1017.

Давидюк Р. П. Расселение и положение УНРовской политической эмиграции в Волинском воеводстве в начале 20-х гг. XX в.

В научной статье на основе архивных материалов, межвоенной периодической прессы, современной украинской и польской историографии освещены обстоятельства и причины появления на территории Западной Волины узэровской политической эмиграции. Определено ее экономическое положение, юридический статус и связи с местным населением. Доказано, что польская власть всячески препятствовала поселению узэровских эмигрантов на территории воеводства, опасаясь возрастания украинского национального движения. Автор проследила акты выселения и депортации эмигрантов с Волины и первые попытки их самоорганизации.

Ключевые слова: Волинское воеводство, Вторая Речь Посполитая, узэровская эмиграция, Украинский общественный комитет помощи эмигрантам, Украинский центральный комитет.

Davydyuk R. P. Relocation and position of the Ukrainian National Republic (UNR) political emigration in Volyn in the first half of the 1920s

The scientific article based on archival materials, interwar periodicals and modern Ukrainian and Polish historiography highlights the circumstances and causes of occurrence of the Ukrainian National Republic political emigration on the territory of Western Volyn. The article informs of their economic situation, legal status and relationship with the local population. It is confirmed that the Polish government strongly hindered settlement of the UNR political refugees in the Volyn Voivodeship fearing the rise of Ukrainian nationalist movement. The author tracked acts of eviction and deportation of immigrants from Volyn and their first attempts at self-organization.

Keywords: Volyn Voivodeship, the Second Polish-Lithuanian Commonwealth, UNR emigration, Ukrainian public committee for immigrant help, Ukrainian Central Committee.